Bat. Gen.
XXII
1609

ORDONNANTIE

voor

de

CHIRURGYNS.

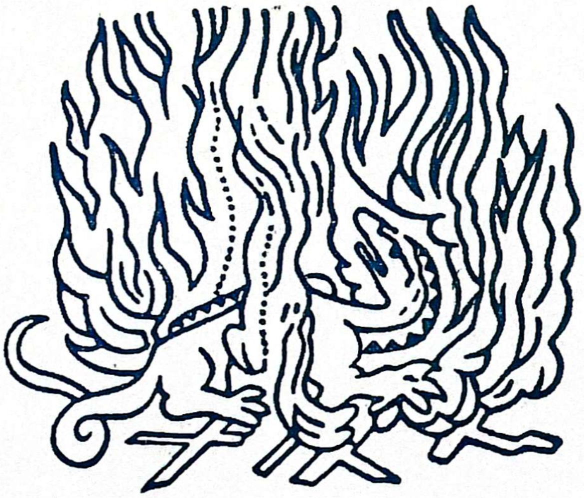

Tot BATAVIA

Gedruckt by Hendrick Brants Boek-verkooper, en
Jan Bruyningh. Inde Prince-straat. 1669.

BAT.
GENOOTSCHAP
VAN
K. & W.

Dipindai dengan CamScanner

Dipindai dengan CamScanner

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

Tanggal	: 22 Maret 2012
No. Induk	: 23066/PN-MUSEUM/'12
BIB - ID	: 0010-433781
Beli / Hadiah	: Ex. Museum

Dipindai dengan CamScanner

XXII 1669.

ORDONNANTIE VOOR DE CHIRURGYNS

Om verscheyde ongeregeltheden en misbruycken ontrent de Chirurgie ingeslopen, soo veel mogelyck in toekomende voor te komen en te beletten, is goet gevonden en besloten eenige poincten en articulen te beramen en by een te stellen in manieren als volgt.

I.

En eerstelyck, dat van nu voortaen niemant vande Nederlantsche off ander Europische natie vermogen de chirurgyns winckel als borger op te setten ofte andersints hem als chirurgyn te laeten gebruycken, ten sy alvoren daer toe sal hebben becomen wettelyck verloff en bescheyt van soodanige persoonen, als daer toe reets by de regeringe syn ofte na dese sullen werden gestelt, wel verdacht en by desen als gewaerschout wesende sulcx niet te sullen vercrygen, als na behoorlyck uytgestane examen, by 't welck genoegsaem blyck en bewys van syn bequaemheyt sal hebben gegeven.

II.

Dat alle de chirurgyns, soowel opde rheede als aen landt leggende, alle maenden sullen overleveren aen 't opperhoofft van Comp^s^. medicinale winckel in 't casteel een schriftelycke memorie van alle de siecken en gequetste op haer schip, soose op de rheede, ofte van 't quartier, over 't welcke sy gestelt syn, by sooverre aen lant bescheyden syn, by 't opperhoofft ofte opperhoofden,

Dipindai dengan CamScanner

den, sooder meer als een mochte wesen, haers quartiers ofte schips beteeckent.

III.

Dat de chirurgyns voorschreven na 't getal haerder siecken een eysch telckens sullen instellen, geproportioneert na de lyste, die 'er gemaeckt is voor hondert persoonen, maendelycx en hier achter aengevoeght.

IV.

Alle voorgemelte chirurgyns sullen mede goede sorge dragen, datse t'allen tyden op haer bescheyden plaeten behoorlyck versien syn van alle instrumenten en gereetschappen, tot waerneminge en uytvoeringe van haer ampt nodigh (en namentlyck oock van lancetten, scheeren, scheermessen, scheerbecken en diergelycke andre) op arbitrale correctie, blyvende de Compagnie bereyt dengenen, die reden weten te geven van haer onvoorsienigheyt, na haer gelegenheyt en vermogen daer van te geryven tot haren kosten, voor gereet gelt off op haere reeckeningen.

V.

Sullen mede alle, die voor opper- ofte eerste chirurgyn op eenige plaetsen aen land ofte scheep bescheyden syn, sorgen hare medicinale kisten, mortiers, decoctumketels, pannen en diergelycke wel bewaert en niet verwaerloost en worden, gelyck voor desen en tot noch toe wel geschiet is; en op dat sulcx door daer te beter gade geslaegen worde, gedoogen dat alle voornoemde dingen

en

Dipindai dengan CamScanner

en andre meer van die natuur op haere reeckeningen gestelt werden, ter tyt en wyle toe, datse deselve behoorlyck restitueeren daer 't behoort off aen yemandt anders, by ordre daer toe geauthoriseert, transporteeren, brengende van 't een en 't ander behoorlyck en schriftelyck bescheyt om, het transport aen een ander ende belastinge op desselfs reeckeninge gedaen wesende, daervan wederom te werden ontlast en eerder niet.

VI.

Dat sy nooyt ergens, 't sy in 't casteel, de stadt, Comp^{s}. sieckenhuys ofte waer 't oock wesen mochte, eenigh swaer manuael, als een extirpatie, trepaneringe ofte eenigh ander van ontrent diergelycke swaerwigtigheyt en sullen onderwinden, noch by de hand nemen, als met voorgaende kennis en goetvinden vande respective praesidenten ende officieren der Justitie, den welcken toevertrouwt wort daerinne niet anders als met behoorlycke omsichtigheyt te sullen laeten handelen.

VII.

Dat sylieden niet en sullen een gequetst persoon, daer bedencken op mochte vallen, off het hem door een ander gedaen was, het tweede verbant aen doen ('t sy selfs off yemandt anders het eerste verbant mochte gedaen hebben), sonder alvoren daervan aen den officier die 't behoort sulcx bekent te hebben gemaeckt, op verbeurte van 25 rycxd. boete, als by placcaet daer toe gestelt.

In

Dipindai dengan CamScanner

VIII.

In gevalle eenige swaere quetsure yemant sal wesen toegebracht, sal na 't eerste verbant de visite daer over ten minsten door twee voorname chirurgyns moeten gedaen worden gelyck by tyde van begaene nederlaegh oock de gewoonte is, hoewel dan ten overstaen vanden officier en gecommitteerde, gelyck als dan betaemt, de openinge des overledens geschiet.

IX.

De chirurgyns van 's Comp^{s}. sieckenhuys sullen alle innerlycke medicynen, door haer den siecken geordonneert, dagelycx in een boek schryven, geteeckent met de nomber vande coye des siecken, om altyt nagesien en geëxamineert te connen werden, offer oock by doctor off meester een misslagh begaen mochte wesen.

X.

De doctors en alle chirurgyns sonder onderscheyt, in 't casteel, stadt off elders eenige medicynen, van wat nature off soorte die mochte wesen, benoodigt synde, sullen deselve hebben te soecken in des stads apotheeck ofte apotheecken ofte elders, daer te rade sullen worden buyten des Comp^{s}. medicinale winckel in 't casteel, behalven degene, die benoodigt sullen wesen voor't Compagnies sieckenhuys, 't casteel, stadtspunten en buyten forten, mitsgaders de werff en andere Comp^{s}. plaetsen, onder den equipagemeester ende fabriekmeester en voort op de schepen gehoorende.

Gelyck

Dipindai dengan CamScanner

XI.

Gelyck dan oock, opdat de doctors en chirurgyns des te beter uyt deselve soude connen werden geholpen, uyt Comp[s]. medicinale winckel soo veel in deselve sal werden beschickt, als de Compagnie, sonder haer selfs, soo in dese als andre buyten plaetsen, te vercorten, eenigsints missen kan. Gelyck medė tot behulp, geryff en gerustheyt voor gemelde doctors, chirurgyns en bysonderlyck vande burgerye en alle ingesetenen goetgevonden is, tweemael des jaers des apothekers winckel t'ondersoecken en te besichtigen door luyden, hun des verstaende, om te weten off deselve al van alle medicynen behoorlyck versien sy.

XII.

De chirurgyns, soo scheep als te lant bescheyden, sullen goede acht slaen, datse niemant aen boort off op haer punten en wachtplaetsen en laten verblyven, als diese dencken, dat, op syn bescheyden plaets blyvende, syn dienst aldaer wel off behoorlyck soude connen waernemen; en sullen de chirurgyns de siecken, die naer het sieckenhuys werden geordonneert, met hun ordonnantien moeten adresseeren aen hun respectieve opperhoofden, te weten de soldaten off bosschieters der fortressen aen den majoor en de matrosen aen den equipagiemeester, op welckers hantteyckeningh, beneffens het opperhoofft vande medicinale winckel, deselve aldaer sullen aengenomen worden.

XIII.

Dipindai dengan CamScanner

XIII.

Doch sullen geen chirurgyns off eenige opperhoofden vande schepen eenige siecken van boort mogen laten gaen, sonder haer gesloten rekeningh, op arbitrale correctie.

XIV.

Oock en sullen de chirurgyns, aen boort bescheyden, niet vermogen aen lant te vernachten, als na becomen verloff van haer scheeps opperhooft en een der fiscaels, op verbeurte van een maend gagie voor de eerste nacht en arbitrale correctie bovendien voor de vordere nachten, diese bevonden off overtuyght sullen worden van haer eygen scheeps boort afgeweest te syn.

XV.

De chirurgyns sullen oock wel hebben te letten, datse al 't gene haer van Comp^s. wegen voor en tot nutte vande siecken gegeven off verstreckt wort, tot geen anderen dienste off eynde en gebruycken, als waer toe het haer gegeven is; ofte, by aldien sy bevonden sullen worden anders gedaen te hebben, haer by desen sullen gewaerschouwt houden van te sullen daerover gestraft worden openbaerlyck tot afschrick van anderen na de gelegentheyt en de nature der saecken.

XVI.

Alle 't gene voorschreven is, sal soodanigh, als aldaer aengewesen is, achtervolgt en nagekomen worden op de boete en straffe, daer by gestelt; en daer van geen

Dipindai dengan CamScanner

geen eygentlycke straffe off boete en wort vermaent, hetselve sal by ongehoorsaemheyt off tegenstrevigheyt na goetvinden des reghters worden gebetert en geboet.

XVII.

Soo sullen oock de eerste off opperchirurgyns, van hier varende en buyten aan lant geleght wordende, bysonderlyck in Comp[s]. eygen gouvernementen, goede acht slaen, yder na de mate van syne kennisse, op de kruyden, die op haer residentien vallen ofte wassen en diese van Batavia gewoon bennen jaerlycks te eysschen, om te sien off niet door die opmerckingh verscheyde dingen van Batavia te vordren soude konnen werden achtergelaten en, zoo doende, veel eysschen, schryven en senden daer mede uytgewonnen; en dit te meer, om dat door sulcx verscheyde dingen, die nu uyt het Vaderland geëysscht worden, mede soude konnen werde uytgevonden, dat de respective gouverneurs en andere opperhoofden, desen sullende te sien comen, soo veel in haer is te besorgen oock aenbevolen en gecommandeert blyft.

Aldus geordonneert in 't Casteel den 9en January a° 1669.

Register

Dipindai dengan CamScanner

REGISTER DER MEDICAMENTEN.

Voor een maent ten dienste van hondert coppen volgens de vaderlantsche catalogus uytgerekent, te weten:

Emplastra.

unc. 3. diachylon compositi
unc. 3. gratia dei
unc. 3. de mucilaginibus
unc. 3. de mililoto
unc. 3. de ranis cum mercurio
unc. 3. occicrocei
unc. 3. stiptici paracelsi.

Unguenta.

unc. 3. apostolorum
unc. 3. aegiptiasi
unc. 3. albi champhurati
unc. 3. basilici
unc. 3. digestivi
unc. 3. de althea compositi
unc. 3. care.

Olea.

dra. 1 S. amigdalar: amar:
unc. 3. anethini
scr. 3. anisi
unc. 3. chamomelini
unc. 3. hyperici
dra. 1 S. Juniperi

Dipindai dengan CamScanner

unc. 3. lini
dra. 1 S. petrae sive terrae
unc. 3. raparum
unc. 3. rosarum
unc. 3. berbery
dra. 1 S. succini
dra. 3. sulphuris
unc. 2. therebinthinae
dra. 3. vitrioli.

Opiata.

scr. 1 S. laudani opiati
unc. 1 S. methridatii
unc. 1 S. theriacae.

Laxativa.

unc. 2. confectiones hamech
unc. 1 S. diaprunis solutivi
unc. 1 S. Electuarii suc: rosar:
dra. 1 S. Extracti catholici
dra. 1 S. pilularum cochiarum
unc. 1 S. foliorum senae
unc. 3. hermodactilor
dra. 2. radicum Jalappae
dra. 6. rhabarbari
dra. 1 S. scammonei.

Mellita.

dra. 3. mellis rosarum
unc. 3. mellis communis
unc. 3. sirup. limonum.

Dipindai dengan CamScanner

Aquae.

unc. 3. cardui benedicti
unc. 3. plantaginis
unc. 3. rosarum
unc. 3. simamomi.

Conservae et Rob:

unc. 3. concerv: rosarum
unc. 3. carnis cydoneorum
unc. 3. rob: ribesior.

Radices.

dra. 6 aristologiae longae
dra. 6 chynae
unc. 1 S. glycyrhice
unc. 1 S. polipodii quercini
unc. 1 S. salse parillae.

Herbae.

dra. 3. absinthii vulgaris
dra. 6. agrimoniae
unc. 1 S. althea
dra. 6. arthenisiae
unc. 1 S. cardui benedicti
unc. 1 S. foliorum querci
unc. 1 S. malvae
unc. 1 S. pyrolae
dra. 6. salviae
unc. 1 S. scabrosae

Dipindai dengan CamScanner

dra. 6. scordii
unc. 1 S. veronicae
dra. 6. fungi.

Flores.

dra. 4 S. croci orientalis
dra. 6. centaurii minoris
unc. 1 S. chamomillae
dra. 6. hyperici
unc. 1 S. meliloti
dra. 6. rosarum rubrarum
dra. 6. sambuci.

Cortices, Fructus, ligna et semina.

dra. 6. baccarum lauri
unc. 1 S. corticum ligni quajaci
dra. corticum granatorum
dra. 3. granorum Juniperi
unc. 7 S. ligni guajaci
dra. 6. seminis anisi
dra. 6. seminis fenuculi
unc. 3. seminis lini
unc. 3. seminis foenugraci
dra. 6. seminis cumini
dra. 6. seminis zedoariae.

Farinae.

unc. 3. altheae
unc. 3. fabarum
unc. 3. lupinorum

Dipindai dengan CamScanner

Pulveres.

dra. 6. ad disenterian
unc. 1 S. restaurativi.

Succi condensati, gummi et Resinae.

dra. 1 S. aloes
dra. 1 S. caphurae
dra. 1 S. elemni
dra. 1 S. ephorbii
dra. 3. galbani
scr. 2 S. gutta gamba
dra. 3. mastiches
dra. 1 S. mirha
dra. 1 S. olybani
dra. 1 S. sarcocollae
dra. 6. succi glycyrhizae
dra. 1 S. sanguinis draconis
unc. 3. therebinthine simplic.

Mineralia et marina.

dra. 6. oeruginis seu virid. aris
dra. 6. argenti vivi
unc. 1 S. aluminis rupii
unc. 1 S. boli albi
unc. 1 S. boli armeni
unc. 3. cerussae
dra. 1 S. corralli albi
dra. 1 S. corralli rubri
unc. 3. lithargiri argenti

Dipindai dengan CamScanner

unc. 3. lithargiri auri
unc. 1 S. minii
unc. 1 S. sulphuris
dra. 1 S. terra lemniae
dra. 2. tutiae praep.
unc. 1 S. vitriolii albii
unc. 1 S. vitrioli romani.

Animalia, eorumque partes.

dra. 1 S. cantharidum
dra. 1 S. cornua cervi usti
dra. 3. occulorum cancri

Chymica.

dra. 1 S. antimoni praep.
unc. 1 S. aquae fortis
unc. 1 S. corporis mortui vitr.
dra. 2. croci martis
dra. 1 S. florum sulphuris
dra. 5. lapidis prunellae
dra. 6. precipitati
dra. 2. turpeti mineralis
dra. 6. spiritus vitrioli.

FINIS.

Dipindai dengan CamScanner

Dipindai dengan CamScanner

T O E V O E G I N G

De hiervoor afgedrukte Ordonnantie voor de Chirurgyns is het oudste bekende geneeskundige drukwerk, dat te Batavia vervaardigd werd.

Een exemplaar der oorspronkelijke editie was hier in Indië niet te vinden, maar in de rijke bibliotheek van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen bevond zich wel een ander quarto-boekje bij de zelfde uitgevers verschenen in het zelfde jaar nl.: „Vreede Articulen Gemaeckt Tusschen de Generaele Nederlantse Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie Ende De Coningen van Bima en Dompo (vignet) Tot Batavia Gedrukt bij HENDRICK BRANDTS Boekverkooper, en JAN BRUYNINGH. Inde Prince-straet. 1669." en dat hebben wij gebruikt, om voor onzen herdruk als model te dienen.

Jammer is, dat hier nergens de beschikking kon worden gekregen over een lange s, zoodat in dit opzicht er van het origineel moest afgeweken worden.

Dr. F. DE HAAN, de Landsarchivaris alhier, had de groote welwillendheid de in het Nederlandsch-Indisch Plakaatboek 1602—1811 door Mr. J. A. VAN DER CHIJS in Deel II p. 466 en vlg. als: „Instructie voor de Chirugijns" gepubliceerde Ordonnantie te collationeeren met de beide afschriften daarvan, die in het Landsarchief berusten.

Die beide handschriftelijke afschriften verschillen doorloopend wat spelling en interpunctie betreft; het beste echter werd voor onzen herdruk gebruikt.

Een variant moge hier volgen:

Dipindai dengan CamScanner

In artikel 6 staat in 't andere afschrift in plaats van: swaerwigtigheyt geschreven: swaerigheyt.

De considerans, en het onderschrift, die bij VAN DER CHIJS ontbreken, werden weer opgenomen, evenals het: Register der medicamenten, dat de heer DE HAAN voor mij liet copieeren; met de notorische fouten, weggelaten gewichtshoeveelheden enz.

Het: care onder de Unguenta, dat beide afschriften hebben, zal wel: cera moeten zijn, het: corporis mortui vitr. der Chymica: caput mortui vitr. om slechts enkele grove fouten aan te geven.

In de schijfwijze dier vreemde woorden waren de afschrijvers niet erg gelukkig; zoo heeft het andere manuscript voor simamomi, dat natuurlijk cinnamomi moet zijn: sunamonae.

Het leek mij echter eigenaardiger, om geen verbeteringen daarin aan te brengen, daar ook in het drukwerk wel dergelijke fouten zullen zijn gebleven.

De drukkerij, waar het oorspronkelijke werkje gedrukt werd, is de eerste, die in Nederlandsch Indië bestaan heeft.

Het contract, dat dienaangaande door de Oost-Indische Compagnie gesloten werd, is door VAN DER CHIJS in zijn: „Proeve eener Nederl. Indische Bibliographie, Batavia — 's Hage, 1875, gepubliceerd als Bijlage I, en luidt:

„Tusschen ons ondergeschreven gecommitteerdens wegen de Compagnie ter eenre en mij HENDRIK BRANDTS boekbinder ter andere sijde, is over een gecomen en verdragen, dat de Compagnie bij mij om te drucken bestellen sal al 't geene deselve sal begeren gedruckt te hebben, en dat ik het selve drucken sal ter prijse als volght, namentlijk.

Dipindai dengan CamScanner

100 vellen groot mediaen papier aen beijde sijden bedruckt voor drie rijxd^{s}. .... Rs. 3
maer aen een sijde gedruckt sijnde voor half soo veel of .... „ 1½
100 vellen cleen mediaen aan beijde sijden bedruckt voor .... „ 2½
aen een sijde bedruckt. .... „ 1¼
100 vellen gemeen formaet aen beijde sijden bedruckt voor .... „ 2
aen een sijde bedruckt voor .... „ 1
voor ijder hondert vellen boven de eerste hondert sal het drucken wesen van al de boven schrevene soorten papier, vijf achtste Rijxd^{rs}.

Mits dat men ook voor de half des papier maer aen een sijde bedruckt de twee reekenen sal voor een heel aen een sijde gedruckt, en soo ook in minder formaten nae advenant.

Dit alles is te verstaen van swaer gelt, en dat ik drucker geen papier, maar eenelijk mijn arbeijdt daertoe besteden sal, ontfangende sodanige papier van de Compagnie als deselve daertoe sal gelieven te geven en 't selve even goedt bedruckt wedergevende.

Des soo sal de Compagnie voor mij BRANDTS soo veel en sulke soorte van letters uijt het vaderland ontbieden en sulcke sethaeken van ijser of coper, als ick meijnen sal mij tot de drukkerij dienstigh te wesen niet meer als een vierde c^{t}. of vijf en twintigh ten hondert winst daer van genietende voor intrest, risico vracht en tol.

Van gelijken sal de Compagnie voor mij BRANDTS de letter

Dipindai dengan CamScanner

gieterij aenhouden, en de letters van desen te gieten mij laten volgen tegen 16 stuiver 't ℔, maer de 223 ℔ d^{n} tegenwoordigh bij de Compagnie sijnde die sal aennemen voor de somme van vijf en twintigh Rijxd^{rs}.

Soo sal ook de pars tot de druckerije noodigh, met sijn aenhorige gereetschappen aennemen tegen tachtich Rijxd^{rs}, en de verdere mindere dingen op de memorie aengehaelt tot twintigh Rijxd^{rs}, onder dit bedingh, dat de betalinge van tachtig Rijxd^{rs}, sal mogen uijtgestelt worden tusschen de drie en vier maenden.

En noch eijndelijk sal de Compagnie mij laten volgen allerleij inckstof soo tot drucken, als schrijven noodigh, en voort al 't geene meer tot de boeckbinders behoort, als gedrukte boeken, leer, percament, schrijfpapier en wat verders in een boeckbinders winkel gewoon is te vercoopen en bij de Compagnie gemist can worden met evenveel winst als de andere boeckbinders volgens contract te sullen geven veraccordeert is.

Dit contract sal duijer hebben de tijdt van twee jaren aenvangh nemende van half junij.

Onder stont: aldus gedaan en gecontracteert in 't Casteel Batavia desen 9 junij 1668 ende was onderteekent Pieter A. Overtwater, Mattheus van den Brouck ende Hendrick Brandts.

Het wil mij toeschijnen, dat uit dit stuk toch eigenlijk wel te lezen is, dat er reeds een drukkerij te Batavia bestaan had, waarvan Brandts de pers en andere utensiliën en benoodigdheden, die blijkbaar op een inventaris-lijst stonden, zou overnemen, zoodat dan Nieuhof in zijn „Gedenkwaerdige Zee en Lantreize Door de voornaemste Landschappen van West en

Dipindai dengan CamScanner

Oostindien", te Amsterdam, bij de Weduwe van JACOB VAN MEURS, 1682 op p. 209 zich niet behoeft vergist te hebben, toen hij schreef: „De noodige boeken worden niet alleen uit het vaderlant overgezonden: maer men heeft 'er op het jaar zestien hondert zeven en zestigh ook eene druckerye beginnen toe te stellen: daer alreets eenige boekjes met goet geluk zijn uitgekomen".

Ja, er behoeft zelfs, niet in strijd mede te zijn, wat dan volgt:

„Het eerste tijtboek wiert te Batavia, des jaers zestien hondert negen en vijftigh door KORNELIS PIJL uitgegeven", al heeft VAN DER CHIJS ook niets verder aangaande dezen uitgever kunnen vinden.

Erg voordeelig schijnt echter dat bedrijf voor BRANDTS niet geweest te zijn, wellicht waren er ook concurrenten op komst, wat men leest in de resolutiën der Indische Regeering van den 14den Augustus 1668:

„HENDRICK BRANDTS bij requeste vertoont hebbende hoe dat hij met het eerste beginsel van de aengenomen druckerije reeds al wat penningen had uijtte handt moeten laten gaen tot sijnen bijsonderen laste etc[a], ende daeromme versocht hebbende, dat hem voor een tijdt van jaren soude mogen g'accordeert worden tot de stads ende compagnies druckerije alleen te mogen wesen geprivilegeert, soo is, nae deliberatie goetgevonden den selven te verleenen privilegie voor drie jaren van heden af." (V. D. CHIJS, o.c.).

Ondanks dat privilegie, schijnt hij het toch wenschelijk gevonden te hebben zich ten spoedigste te associeeren, want reeds de uitgaven van dat zelfde jaar vertoonen de naam van zijn compagnon J. BRUYNINGH.

Dipindai dengan CamScanner

Al was er nu ook een drukkerij, vrijheid van drukpers was er uit den aard der zaak niet, en den 17den Juli van dat jaar werd dan ook reeds een Censor voor die „nieuw opgeregte" drukkerij aangestelt, ter voorkoming dat „geen ontugtige, infame, schandaleuse of anders onstigtige werken en werden in 't ligt gebragt" (V. D. CHIJS Nederl Indisch Placaatboek, Deel II p. 444.

Dit klein stukje geschiedenis over het drukkersvak hier te Batavia moge een welkome toegift zijn, aan den herdruk van dat oudste medische boekje te Batavia verschenen, welke door de firma VISSER EN Co. te Weltevreden verzorgd en aangeboden werd aan de leden van het 4e Congres der Far Eastern Association of Tropical Medicine, gehouden te Batavia van den 6en tot den 13en Augustus 1921.

L. S. A. M. VON RÖMER.

Weltevreden, 26 Juni 1921.

Dipindai dengan CamScanner

Dipindai dengan CamScanner